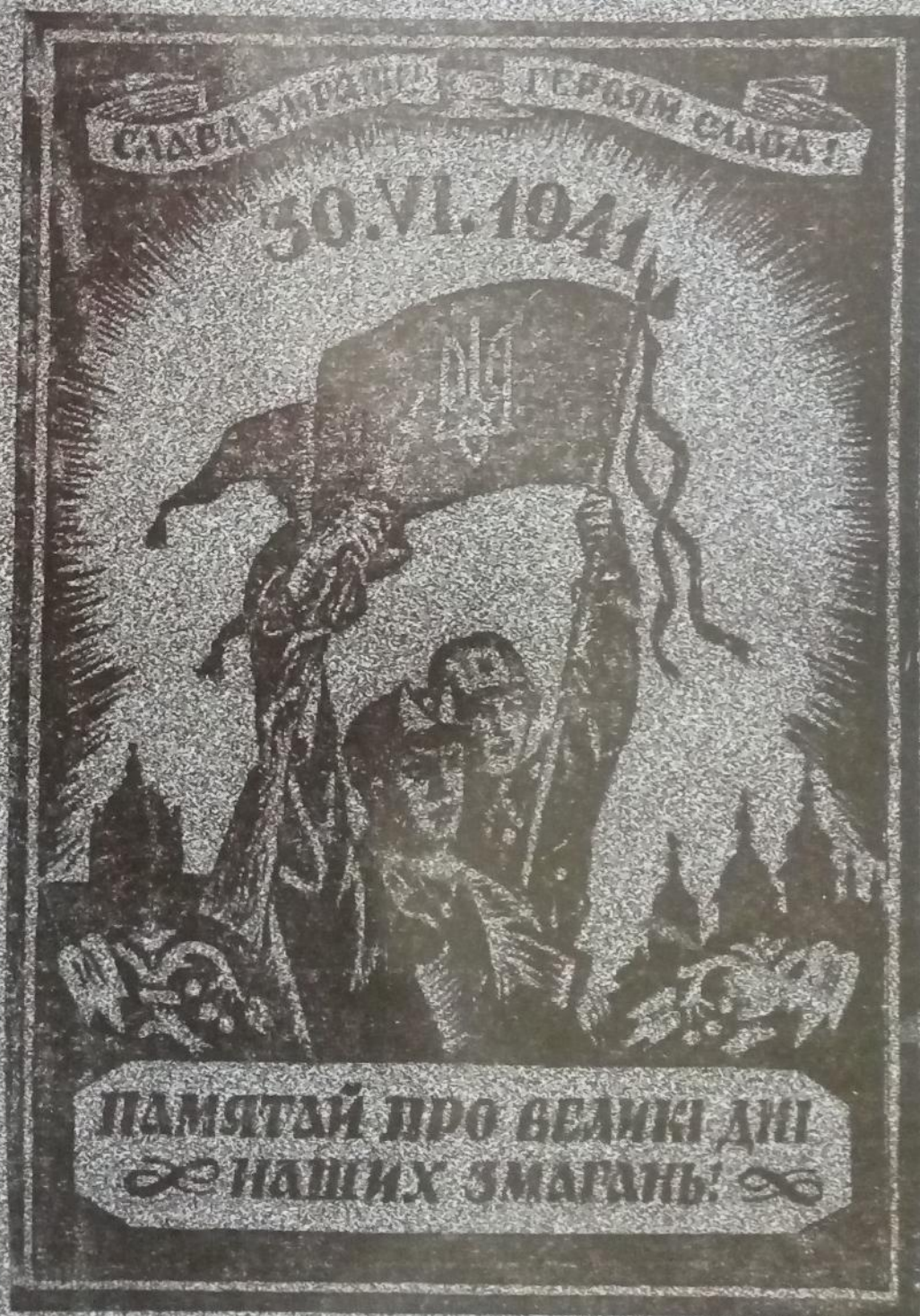

УКРАЇНСЬКИЙ РЕВІЗВОЛЬНИЙ РУХ

УКРАЇНСЬКИЙ ВИЗВОЛЬНИЙ РУХ

№ 22

науковий збірник

1920-х — 1950-х рр.

ІДЕЯ ДЕРЖАВНОСТІ ТА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЯ

**ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ІМ. І. КРИП'ЯКЕВИЧА
НАН УКРАЇНИ**

ЦЕНТР ДОСЛІДЖЕНЬ ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ

Український визвольний рух / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Центр досліджень визвольного руху. – Львів, 2017. – Збірник 22. – 376 С. Ukrainian Liberation Movement / The Institute of Ukrainian Studies Named After Ivan Kryp'yak-evych of the National Academy of Sciences of Ukraine, Center for Research on the Liberation Movement. – Lviv, 2017. – Digest 22. – 376 p.

Збірник 22 присвячений 75-й річниці Акта відновлення Української держави 30 червня 1941 р. та 25-й річниці незалежності України. Публікується за матеріалами міжнародної наукової конференції «Український визвольний рух 1920-х—1950-х рр. Ідея державності та її реалізація», проведеної Українським інститутом національної пам'яті, Науково-дослідним інститутом українознавства, історичним факультетом Київського національного університету ім. Т. Шевченка, Центром досліджень визвольного руху та МБУ «Центр національного відродження» 29—30 червня 2016 р. Видання адресоване науковцям, викладачам, студентам, учителям, учням та усім, хто цікавиться історією України.

The digest 22 is dedicated to the 75th anniversary of the Ukrainian State Reestablishment Act of the 30th of June, 1941 and the 25th anniversary of the independence of Ukraine. It is based on the materials of the international scientific conference “Ukrainian Liberation Movement 1920s—1950s. The Statehood Idea and its Realization”, conducted on 29-30 of June, 2016.

Редакційна колегія: Ігор Бігун (відповідальний редактор); канд. іст. наук Володимир В'ятрович; канд. іст. наук Богдан Галайко; канд. іст. наук Руслан Забілий; проф., д-р іст. наук Леонід Зашкільняк; Геннадій Іванущенко; канд. іст. наук Олександр Іщук; проф., д-р іст. наук Микола Литвин; д-р іст. наук Іван Патер; канд. іст. наук Олександра Стасюк; д-р іст. наук Іван Патриляк; канд. іст. наук Василь Стефанів.

Рекомендовано до друку Вченою радою Науково-дослідного інституту українознавства, протокол № 9 від 6 грудня 2016 р.

Редакція наукового збірника «Український визвольний рух» чекає Ваших матеріалів для публікації.

Статті просимо надсилати за адресою history@cdvr.org.ua

На обкладинці:

**Листівка підпілля з гаслом на пошану Акта віновлення
Української держави 30.06.1941.**

Павло Гай-Нижник

*Доктор історичних наук, академік
Української академії наук, завідувач
відділу історичних студій Науково-
дослідного інституту українознавства
МОН України*

Статтю присвячено дослідженню форм політичного режиму майбутньої Української держави в програмах Організації українських націоналістів (бандерівців) протягом 1940—1960 рр.

Ключові слова: ОУН(б), УССД, політичний режим, партійна система, демократія, авторитаризм.

Pavlo Hai-Nyzhnyk

Supreme Leadership and Party and Political System of the Ukrainian Independent and Unified State in the Statehood Model by the OUN(B) in 1940—1960s

The article deals with studying forms of the political regime of the eventual Ukrainian state in political programmes of the Organization of Ukrainian Nationalists (Banderites) within 1940—1960s.

Key words: OUN(B), Ukrainian Independent and Unified State, political regime, party system, democracy, authoritarianism.

ВЕРХОВНЕ КЕРІВНИЦТВО І ПАРТІЙНО-ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА УССД У ДЕРЖАВНИЦЬКІЙ МОДЕЛІ ОУН(б) 1940–1960-х рр.

На кінець 1939 — початок 1940 рр. процес розколу ОУН після смерті Є. Коновальця став доконаним фактом, коли 10 лютого 1940 р. було створено революційний Провід Організації¹. Тож революційний Провід ОУН розпочав підготовку до власного Великого збору, на якому були ухвалені програмові засади Організації, в тому числі й бачення моделі майбутньої Української держави. Другий великий збір ОУН(б) відбувся 1—4 квітня 1941 р. у Кракові².

Головною метою Збору було затвердження бандерівським (революційним) Проводом ОУН свого окремішнього від мельниківського ПУНу становища, утвердження ідей українського націоналізму та постанов, що стосувалися політичного, військового, економічного та соціального життя українців. Збір розглянув тогочасне становище українського народу, намітив напрями подальшої боротьби, виробив програму й устрій ОУН, схвалив в основі діяльність революційного Проводу Організації, обрав керівні органи тощо. Перш за все учасники II Великого збору ОУН(б) наголосили у своїй постанові, що «Ідея Суверенної Соборної Української Держави стала в нашому столітті основою українського світогляду та нового політичного руху, руху націоналістичного, що у вогні боротьби проти наїзників оформився в окрему політичну організацію — Організацію Українських Націоналістів»³.

¹ *Урізні часи та частина ОУН, що об'єдналася навколо С. Бандери та в подальшому визнавала його особу за провідника, називалася по-різному: ОУН-революціонерів (ОУН-р), ОУН самостійників-державників (ОУН с-д), ОУН (бандерівці) чи ОУН (С. Бандери) — ОУН(б). Аби уникнути плутанини чи непорозумінь, а також за для зручності читача, я називатиму цю Організацію уніфіковано — ОУН(б).*

² *Перший великий збір ОУН, відомий як Конгрес українських націоналістів, відбувся у Відні протягом 28 січня — 3 лютого 1929 р. На ньому було проголошено створення ОУН на чолі з полк. Є. Коновальцем, озвучені загальні світоглядні засади, політичне бачення ситуації та устроєві форми організації.*

³ *Постанови Другого великого збору Організації Українських Націоналістів, що відбувся в квітні 1941 р. // ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929—1955 р. [Закордонні частини Організації Українських Націоналістів]. — 1955. — С. 24—47.*

Стратегічно-політичний комплекс, модель державності та план її розбудови, гасла революційної ОУН були опрацьовані С. Бандерою та Я. Стецьком, стратегічно-військове планування здійснював Р. Шухевич, комплекс пропаганди з включенням в акцію культурної еліти розробив С. Ленкавський. Проект моделі Української держави та засади її практичного втілення, як і всі програмові положення ОУН(б), тобто — революційної ОУН, були спільно обговорювані, доповнені й кореговані не лише їхніми відповідальними авторами, але й усіма членам Проводу ОУН та керівниками ресортів⁴.

Згідно із тогочасною концепцією майбутньої державної моделі України, держава мали бути організована на основах «сильної влади» та «одної політичної організації провідного національного активу»⁵. Не важко здогадатися, що цією однією сильною владною політичною організацією провідного національного активу мала стати саме ОУН під проводом С. Бандери.

Усі партії, окрім себе, ОУН(б) зачислила до «опортуністичних» і до політичних банкрутів, які «виявили повну нездарність керувати справами боротьби українського народу та Українською Державою». Бандерівці прямо і рішуче заявляли, що «Організація Українських Націоналістів поборює всі опортуністичні партії та емігрантські групи, зокрема дрібноміщанську групу попутчиків націоналізму А. Мельника, гетьманців, УНР, есерів, есдеків, ундистів, ФНС, радикалів, клерикалів і всіх інших, що розбивають одноцілий фронт боротьби українського народу та узалежнюють українську справу виключно від зовнішніх т. зв. сприятливих умовин»⁶, додаючи, що і в майбутньому будуть «поборювати українські нереволуційні, опортуністичні, масонські організації, групи й течії, розкривати їх шкідницьку роботу та демаскувати їх всюди, де вони появляться»⁷.

Про прагнення ОУН(б) підпорядкувати собі увесь визвольний рух свідчили й безпосередні дії боївок Організації щодо інших

⁴ *Стецько Я. С. 30 червня 1941. Проголошення відновлення державности України / Ярослав Стецько. — Лондон, 1967. — С. 50.*

⁵ *Постанови II Великого збору Організації Українських Націоналістів, що відбувся в квітні 1941 р. — С. 28.*

⁶ *Там само. — С. 36—37.*

⁷ *Там само. — С. 44.*

Герб ОУН.

українських партій, організацій чи угруповань у ті роки. Про плани ж опанувати державні структури в майбутній суверенній Україні вказують не лише програмові постанови Другого великого збору ОУН(б), а й, наприклад, її внутрішньопартійні «Політичні вказівки» (травень 1941 р.)⁸, в яких, зокрема зазначалося, що «передумовою здобуття неподільної влади — сильна політична й міліарна організація по всій українській території та вироблення кадрів у керівництві державним і суспільним життям»⁹.

Тож на звільнених частинах української землі, «не ждучи на ніщо, — наголошувалося у “Політичних вказівках”, — ОУН проголошує відбудову Української Держави, встановлює владу, яка має зорганізувати державне життя в усіх ділянках та кермувати ним»¹⁰. Мандат на такі дії, як вважав Провід ОУН(б), Організації надавали довголітня революційно-визвольна боротьба, підняття народного зриву, державно-творча ініціатива та фактична сила.

Разом з тим, бандерівська ОУН запевняла, що не має наміру встановити власну політичну диктатуру, а «має за завдання дати ініціативу і бути авангардом у реалізації наведених цілей по змосі в цілій Україні»¹¹. Відхрещувалася Організація і від того, щоби «мати монопольне становище, виключно у своїх руках держати всю ініціативу та керму у визвольній боротьбі та державному будівництві» лише «у теперішньому етапі», тобто на травень 1941 р.

⁸ *Боротьба й діяльність ОУН під час війни. Політичні вказівки (травень 1941 р.) // ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929—1955 р. [Закордонні частини Організації Українських Націоналістів]. — 1955. — С. 48—57.*

⁹ *Там само.* — С. 48.

¹⁰ *Там само.* — С. 52.

¹¹ *Там само.* — С. 53.

й при початковому розвою визвольної боротьби, позаяк змушена буде скористатися силами інших чинників «на тих теренах, де ОУН не змогла б в час і вповні покермувати революційним зривом та державним будівництвом» (йшлося про Центральну й Східну Україну)¹².

Утім, намір опанувати владу в майбутній державі все ж був, що, власне, є притаманним усім політичним (надто — революційно-політичним) організаціям і силам. «Повноту влади в Українській Державі ОУН перебере тоді у свої руки, як своєю політичною діяльністю та організацією опанує достаточо усі українські землі, у своїх рядах зорганізує найкращий, провідний актив цілої України та підготує своїх членів до кермування усіми ділянками державного життя»¹³.

Згідно з державницькою концепцією ОУН(б), на початковому етапі творення Української держави не буде жодної організованої політичної сили, в тому числі й ОУН, із завдатками до повної відповідальності за перебрання усієї повноти державної влади виключно у свої руки, а отже — «будування державної влади на монопартійному принципі від самого початку для української державности було б шкідливе, бо не спіралося б на завершеному процесі внутрішньої кристалізації та реальному укладі сил»¹⁴. З іншого ж боку, такий розклад державно-політичних перспектив не міг задовольнити амбіцій провідників Організації, та й суперечив її ідеологічно-світоглядним засадам. Відтак, підсумок мусив би бути однозначний: «Многopартійна політична система та розподіл державної влади за міжпартійним ключем уже виказали свою шкідливість як в Україні, так теж в інших державах. Тому ОУН відкидає і поборює таку систему»¹⁵. Отже, на практиці ОУН(б) таки прагла встановити в майбутній державній Україні власну політичну гегемонію.

З огляду на такий дисонанс фактичного становища і кінцевої політичної мети Провід ОУН(б) висунув і мав намір здійснити наступну концепцію.

¹² *Боротьба й діяльність ОУН під час війни. Політичні вказівки (травень 1941 р.) // ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929—1955 р. [Закордонні частини Організації Українських Націоналістів]. — 1955. — С. 53*

¹³ *Там само.*

¹⁴ *Там само. — С. 54.*

¹⁵ *Там само.*

Вибори Голови Української держави мали уконституціонувати тривалу державну владу. Ці вибори мали бути оперті на організованому вияві волі цілого українського народу «у формі за ініційованого ОУН загальному виборі... по звільненні більшої частини українських земель та початковому наладнанні державного життя»¹⁶. На початковому етапі (до часу завершення процесу внутрішньої кристалізації та повного охоплення націоналістичним рухом усього провідного активу цілої України) державна влада мала бути організована не за партійним принципом, а виключно з персонального огляду, на принципі авторитетності, особистих і фахових якостей. Це означало, що Головою Української держави мусив би стати «чоловік», який матиме авторитет і повне довір'я усього народу і вільно обраний цілим народом¹⁷.

Керівні посади в уряді, за призначенням Голови держави, займали би особи, що на підставі своїх моральних вартостей і провідницьких здібностей мали авторитет і довіру народу, відзначені фаховими кваліфікаціями та організаторськими здібностями. Подібні критерії висувалися б і щодо кандидатів на посади в усьому державному апараті. Першою повноправною владою в Україні мав би бути, на думку ОУН(б), той уряд, що повстав би як провід визвольного зриву, ініціатор та керманіч відбудови Української держави. Його зобов'язані би були визнати усі українці. Природно, що такою силою бандерівці розглядали власний провід. До того ж, ОУН(б) заявила, що у відновленій державі перебере на себе «завдання кермування українською політичною думкою, виховання і виколювання провідницьких кадрів та виховання цілого народу»¹⁸.

За умови, якщо б одночасно і незалежно одне від одного виникло кілька провідних осередків визвольної боротьби та державного будівництва, то вони щонайперше мали би створити один спільний уряд. У випадку ж неможливості наразі цього здійснити — обов'язки й права верховної влади як уряду Української держави припадали б тому самостійницькому осередкові, що в

¹⁶ *Боротьба й діяльність ОУН під час війни. Політичні вказівки (травень 1941 р.) // ОУН в світі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929—1955 р. [Закордонні частини Організації Українських Націоналістів]. — 1955. — С. 53.*

¹⁷ *Там само.* — С. 54.

¹⁸ *Там само.* — С. 55.

збройній боротьбі та державному будівництві диспонував би себе найбільшою організаційною силою та опанував би найбільше української території.

При цьому Провід ОУН(б) настановляв своїх членів, що Організація відразу перебере владу в західноукраїнських землях як єдина там організована сила й боротиметься за те, щоби своїм внеском у визвольній війні та державному будівництві зайняти одразу провідне місце в усій Україні. Тим не менш, у разі, якщо б у центральних і східних українських землях постав би якійсь інший самостійницький центр, що з успіхом організував би визвольний зрив і будову держави, а також опанував би під свій контроль більший простір України й дійсно стояв на платформі повної самостійності та соборності України — тоді ОУН(б) обіцяла визнати його за центральну владу України й підпорядкувати йому опановані нею терени. Щоправда, із черговим застереженням: подальше ставлення ОУН(б) до такого державного уряду залежатиме від того, як він буде виконувати свої завдання. Утім, наголошував провід Організації, незалежно від складу уряду та позиції оунівців у ньому та в державному апараті, ОУН(б) докладало би усіх зусиль, аби «ціла державна політика, організація і розвій всіх ділянок національного життя йшли по лінії програми ОУН з найкращою користю для України»¹⁹.

Розробляючи генеральний напрямок революційно-визвольної політики напередодні очевидного початку німецько-радянської війни, складаючи плани дій та розробляючи директиви, ОУН(б) усвідомлювала себе єдиною силою, що на той час була готовою і спроможною рішуче виступити як політично, так і збройно самодостатнім локомотивом національного зриву в творенні Української державності. Тож на одному із засідань Проводу Організації, з огляду на карколомність розвитку подій на теренах України, було прийнято позицію С. Бандери щодо персонально-організаційної конструкції верховного керівництва та особисто-політичних завдань ключових лідерів у Проводі ОУН²⁰.

¹⁹ Там само.

²⁰ Було створено штаб Проводу ОУН(б), в якому були зібрані керманічі усіх найважливіших ресортів Проводу з огляду на перспективи війни на Сході. Очолив цей штаб Я. Стецько. Усі члени штабу прямо і безпосередньо підлягали провіднику С. Бандері та шефу штабу Я. Стецьку. Першим заступником провідника ОУН(б) став Я. Стецько, другим М. Лебедь.

Крім того, Провід одноставно вирішив, що стосовно державного будівництва кермування покладається на Я. Стецька²¹, який: «а) перебирає відповідальність за крайове правління на ЗУЗ [західних українських землях — П. Г.-Н.], де ОУН має домінуючу позицію, залишається, як перший етап, у Львові, щоб зорганізувати державний апарат на ЗУЗ; б) як речник зорганізованого державного апарату на ЗУЗ і головний речник революційної ОУН має входити до Українського Державного Правління у Києві, тобто Центрального українського суверенного уряду, створеного у Києві силами ОСУЗ [осередніх і східних українських земель — П. Г.-Н.] при активній допомозі ОУН, яка мала слабі позиції на ОСУЗ у той час; в) з хвилиною переходу кордону з ЗОУ перебирає відповідальність за дію революційної ОУН в Україні, отримує повноважності у непередбачених ситуаціях надзвичайним порядком приймати рішення такі, як вимагатиме цього революційна рація»²².

Саме з цієї причини на початку травня 1941 р. в середині ОУН(б) було розповсюджено (разом із рішеннями квітневого Другого великого збору) «Політичні вказівки», які були свого роду інструкцією для дій за різних воєнно-політичних обставин та розвитку глобальних подій й, зокрема, при оголошенні національної державності в умовах тотальної війни на теренах України між європейськими імперіями-монстрами. Передбачалося також, що більшість членів Проводу Організації піде на терени Центральної і Східної України, аби підтримати ініціативу українців Києва проголосити відновлення державності у столиці, як центрального акту в контексті ідеї Соборності України. Проголошення ж Акта відновлення Української держави у Львові мало б стати чинниково-політичною підпорою майбутньому Акта в Києві, посилити його фактичну вагу та юридичне значення загальноукраїнського обширу.

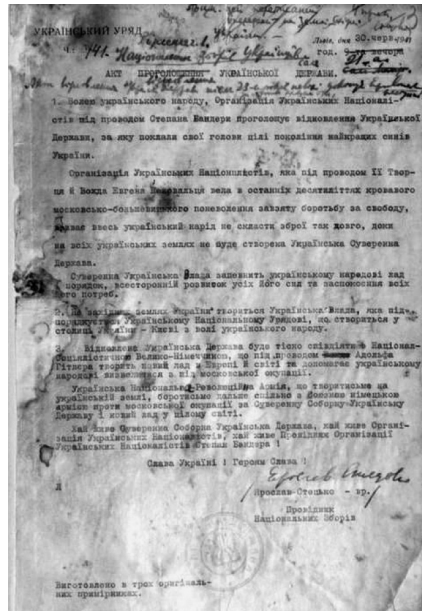
Тоді ж, ще на початку травня 1941 р., крайовий провідник ОУН(б) І. Клімів-‘Легенда’ своїм розпорядженням визначив на

²¹ М. Леbedь, як другий заступник провідника ОУН(б), мав завданням тимчасово по лінії організаційній допомагати в справі організації висилки похідних груп Організації й опікуватися координацією дій революційного центру в Україні з центром у західних областях. С. Бандера мав тимчасово залишатися на західних окраїнах України (тобто по той бік т. зв. лінії Керзона) як політичний лідер, який давав би вказівки та інструкції усій революційній ОУН.

²² Стецько Я. С. 30 червня 1941. Проголошення відновлення державності України / Ярослав Стецько. — Лондон, 1967. — С. 157.

кожну область Українські національні революційні проводи, які склалися з голови обласного управління, коменданта міліції, військового коменданта, голови обласної господарської управи, керівника транспорту, народної освіти тощо. Подібний національний провід було призначено й на кожний район у Західних українських землях. Усі ці уряди вже були сформовані до 20 травня 1941 р.²³ Тож лише-но німецька армія посунула на СРСР, ОУНівські структури були готові розпочати опановувати звільнені від комуністично-більшовиків західноукраїнські терени. У свою чергу, як тільки 22 червня 1941 р. члени Українського національного комітету (УНК) у Кракові дізналися про початок німецько-радянської війни, спеціальна група оунівців-бандерівців рушила на схід в Україну²⁴.

Актом проголошення Української держави від 30 червня 1941 р., що був прийнятий понеділкового дня у Львові Національними зборами українців, проголошувалося, що «Організація Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери проголошує створення Української Держави, за яку поклали свої голови цілі покоління найкращих синів України»²⁵. Актом було зафіксовано: «На західних землях України твориться Українська

Акт 30 червня 1941 р.

²³ Сергійчук В. Акт 30 червня як символ українського самостійництва / В. Сергійчук // Відновлення Української держави в 1941 році. Нові документи і матеріали. — К.: Українська Видавнича Спілка, 2001. — С. 4.

²⁴ Стецько Я. Як це було? / Ярослав Стецько // Сурма. — 1949. — Ч. 10; — Ч. 13—14.

²⁵ ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 5. — Арк. 3; Акт проголошення Української Держави // Самостійна Україна (м. Станіславів). — 1941. — Ч. 3. — 10 липня. — С. 1.

Влада, яка підпорядковується Українському Національному Урядові, що створиться у столиці України — Києві»²⁶. Влада ця тимчасово зосереджувалася в Українському державному правлінні (УДП) на чолі з Я. Стецьком, яке складалося з двох його заступників, міністрів (заступниках у справах певної галузі державного формування), голів ресортів з певної галузі, директорів певних фінансово-економічних структур тощо²⁷ та з представників УДП за кордоном²⁸. Тож УДП фактично являв собою тимчасовий уряд відновленої 30 червня 1941 р. Української держави.

Оперативність таких призначень і готовність кадрового бажаю була зумовлена тим, що ОУН(б), керуючись метою відновлення державності, виробляла для свого активу не лише ідеоло-

²⁶ ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 5. — Арк. 3; Акт проголошення Української Держави // Самостійна Україна (м. Станіславів). — 1941. — Ч. 3. — 10 липня. — С. 1.

²⁷ ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 10. — Арк. 13; — Арк. 4.

²⁸ Головою УДП у Львові став Я. Стецько, першим заступником голови УДП — Л. Ребет, другим заступником голови УДП і міністром народного здоров'я — М. Панчишин, тимчасовим головою УДП на виїмковий час — Володимир Горбовий. Членами УДП: І. Клімів (як краєвий провідник ОУН), М. Росяк (начальник канцелярії УДП), Б. Дзерович (заступник у справах юстиції), К. Паньківський (заступник члена УДП у справах адміністрації), В. Лисий (адміністрація), О. Барвінський (заступник у справах народного здоров'я), М. Лебідь (безпека), Біленький (заступник у справах народної освіти), І. Крип'якевич (народна освіта, але прийняти посаду відмовився), М. Мостович (заступник у справах народної освіти і виховання), генерал В. Петрів (військові справи), О. Гасин (перший заступник з військових справ), Р. Шухевич (другий заступник з військових справ), Е. Храпливий (ресорт рільництва), В. Стахів (ресорт заграничних справ), Ю. Федусевич (ресорт судівництва), Головка (ресорт пропаганди), Костишин (ресорт пошти), І. Ольховий (ресорт фінансів), В. Радзикович (ресорт народної освіти і віросповідань), Я. Старух (заступник в справі пропаганди), Й. Позичанюк (заступник в справах пропаганди), Пекарський (заступник у справах народної освіти і віросповідань), Ю. Павликовський (торгівля і промисл), Д. Яців (заступник у справах народного господарства), Р. Ільницький (заступник у справах народного господарства), Х. Лебідь-Юрчик (заступник у справах фінансів), Осінчук (заступник з народного здоров'я), Б. Іваницький (заступник у справах рільництва), Т. Мороз (ресорт комунікації), А. П'ясецький (заступник у справах рільництва та керманіч відділу), В. Солонинка (заступник начальника канцелярії УДП і начальник канцелярії зв'язку з ОУН), І. Грабар (директор Ревізійного союзу кооператив), Р. Раковський (директор Центрального союзу українських промислових кооператив), І. Мартюк (директор Центрального союзу українських сільсько-господарських кооператив), О. Сербин (директор Споживчої кооперативи), І. Ольховий (директор Центрального Українського банку) та інші. Представниками УДП за кордоном (як заступники голови УДП) стали: В. Горбовий (терен Великої Німеччини; в рамках Українського Національного Комітету), Г. Барабаш (Румунія), Л. Мосендз (Словаччина), Ріко-Ярий (Японія), Івахнюк (Хорватія), В. Стахів (Німеччина).

гічно-теоретичні конструкції, цілеспрямовано формувала й вишколювала не тільки бойові загони, як основу власної національно-революційної армії, а й ретельно працювала над підбором і підготовкою цілої обойми кадрово-націоналістичної адміністрації, яка за історичної нагоди, за допомоги мобільних й міцних боїв, рішуче і впевнено перебирає на себе владні повноваження на місцях. Бандерівський провід розумів, що війна між Німеччиною та СРСР є лише питанням часу й готував

Організацію також і до такого розвитку подій як на практичному, так і на теоретичному рівнях. Важливим також було і те, що на час початку німецько-радянської війни бандерівська Організація налічувала вже до 20 тис. заприсяжених членів²⁹.

Уряд (УДП) був з партійно-політичного боку коаліційним, до якого увійшли представники ОУН(б), ФНС, УНДО, соціалістів та безпартійні. Засадничо ж контроль над державним українським правлінням неофіційно тримала революційна (бандерівська) ОУН. Лідер державного центру УНР А. Лівіцький, якому запрошення вступити до уряду привіз спеціальний уповноважений І. Равлик, дипломатично відмовився, мовляв, «не з принципових причин, але з огляду на неясну політичну ситуацію»³⁰. Мельниківській гілці ОУН, звісно ж, пропозицій вступити до уряду надіслано не було (перемовини під патронатом А. Шептицького призвели до чергового ультимативного розриву).

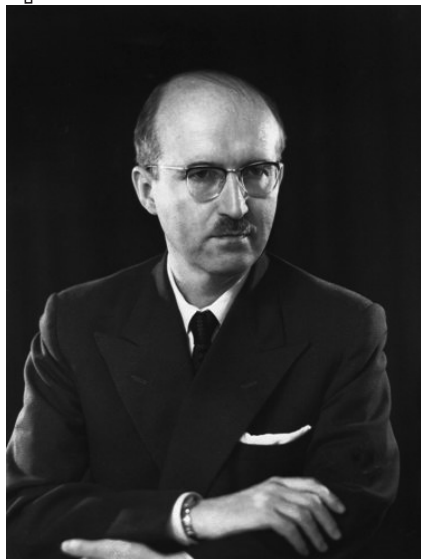
Роль передпарламенту мала виконувати Українська Національна Рада на чолі з К. Левицьким (почесним головою також був митрополит УГКЦ А. Шептицький).

Печатка Українського державного правління.

²⁹ Сватко Я. *Ідея та місія ОУН. До 80-річчя від створення* / Ярослав Сватко // *Гомін України*. — 2009. — № 35. — Р. LXI. — С. 5.

³⁰ Мірчук П. *Акт відновлення Української Державности 30 червня 1941 року (його генеза та політичне й історичне значення)*. — Мюнхен, 1953. — С. 35.

Ярослав Стецько.

Політично Я. Стецько мав намір об'єднати коаліційний уряд та Раду Сеньйорів з Українським національним комітетом із Кракова і залучити в історично-традиційному відношенні екзильний уряд УНР та репрезентанта Української держави 1918 р. гетьмана П.Скоропадського, до яких як голова УДП він звернувся з окремими листами, де прохав А. Лівіцького і П. Скоропадського підтримати відновлення державності для збереження глості державної традиції й запрошував до співпраці. «Формуючи УДП, я покликав більшість не-членів революційної ОУН до Уряду, теж до Ради Сеньйорів

і з нашої власної ініціативи більшість не-членів ОУН, — згадував Я. Стецько. — Якраз протилежні до монопартійних засад факти юридичного значення ми творили у той час і це з виразної моєї ініціативи, без жодного спротиву з боку інших членів Проводу. Це правда, ми прагнули мати сильну виконавчу владу, тим більше, що це був час війни, але водночас ми не елімінували інших українців від співвіршної співучасті у творенні нового життя в Україні.

Правда також, — зауважував він, — що в той час я мав формальне право, дане мені Національними Зборами, покликати і звільняти членів Уряду, яке давало гарантію майже неможливості зробити диверсію ворогові із середини, але, з іншого боку, є теж правдою, що процес розкладання відповідальності поширявся на ширше коло, на інституції різного, іншого виду. Включаючи їх у великий процес будівництва обмежувало значення і впливи ОУН, якщо глибше аналізувати соціологічні процеси взагалі. І Митрополит Шептицький і Єпископ Полікарп і президент Кость Левицький і ген. Всеволод Петров і пов'язання з президентом УНР А. Лівіцьким і гетьманом Скоропадським — у тому чи іншому від-

ношенні, у тому чи іншому засягу, це все було самообмежування ОУН. І не ця чи інша формула була вирішальною, але фактична інтерпретація її в житті, фактична дія у зв'язку з нею»³¹.

Світоглядно ж відчутних змін не відбулося і провідництво Організації й надалі сповідувало націократичний принцип будівництва державності. Один з провідних ідеологів бандерівської ОУН Д. Мирон стверджував, що націократія принципово відрізняється від демократії тим, що надає рівних умов і можливостей для усіх громадян обіймати найвищі громадські й державні посади, а також впливати і брати участь в управлінні державою, не зважаючи на соціальне походження чи матеріальні статки людини. Тож, на думку Д. Мирона, націократія відкидає й унеможливорює право вирішувати долю держави «анонімною масою», яка керується не інтересами нації, а лише прагненнями окремих партійних угруповань (як за «демократії»). Натомість націократія визначає місце особи в суспільстві та державі не за партійною приналежністю, а відповідно до громадсько-моральної оцінки та прав громадянина, за критеріями розумової чи фізичної праці людини»³². Відтак за умов безкласового суспільства й мала б (теоретично) відійти у минуле партійна система, яка була виразником класового протистояння, а суспільно-громадським виразником в державі стане станово-професійне представництво³³. При цьому єдиною політичною й морально-національною силою (практично) мала залишитися саме ОУН. Людина ж у цій націократичній «колективістичній теорії суспільства», як цілком слушно зазначав В. Маркусь, мала другорядну вартість³⁴.

Тим не менш, той же Д. Мирон зауважував, що після диктатури в Україні буде «націократичний республіканський устрій», побудований на засадах: єдиної, сильної, авторитетної державної влади, а не механічно розділеної; верховного керівництва глави держави, що координує та символізує єдність народу; тривкої виконавчої влади, покликаної главою держави й перед ним відповідальної, а контрольованої представниками народу (мабуть,

³¹ Стецько Я. С. 30 червня 1941. Проголошення... — С. 208—209.

³² Орлик М. Ідея і Чин України / М. Орлик. — К., 2001. — С. 114.

³³ Сагайда І. Великі питання / І. Сагайда. — Регензбург, 1947. — С. 97, 132.

³⁴ Маркусь В. Півстоліття ОУН (1929—1979) / В. Маркусь // Сучасність. — 1979. — Ч. 4. — С. 46.

парламентом); представництва всіх працюючих верств у державних законодавчих органах; організації та селекції національно-державного керівництва усіх верств; однієї світоглядно-політичної організації; незалежності судочинства від адміністративної і виконавчої влади, лише формального його підпорядкування главі держави (причому суди повинні виносити вирок в ім'я нації й глави держави).

Територія, на якій органи місцевої влади заявили про підкорядкування УДП.

Тож, з огляду на вищевказане, цілком можна погодитися з думкою В. Трофимовича, що «в проєкті Д. Мирона ми бачимо не лише риси авторитарного політичного режиму, але також ознаки республіканської президентської форми правління з поділом влади на три гілки та місцевим самоврядуванням»³⁵. На думку В. Трофимовича, таким чином Д. Мирон пропонувався, по суті, «обмежено-республіканська» президентська

форма правління у поєднанні з «націократичним» політичним режимом. «Таким чином, — цілком небезпідставно висновує дослідник, — державний механізм, що його пропонували бандерівці на початку радянсько-німецької війни, мав усі ознаки авторитарного на рівні структури та функцій. Подібний корпоративний суспільний устрій існував під час правління Б. Муссоліні в Італії і, як відомо, не виправдав себе»³⁶.

Натомість у серпні 1943 р. модель політичного укладу майбутньої Української держави в програмових засадах бандерівської ОУН зазнала кардинальних змін, а поштовхом їй спонукою до цього стали доповіді похідних груп з Великої України. На той час, у

³⁵ Трофимович В. Державотворчі ідеї Проводу ОУН в Україні (1940–1950) / Володимир Трофимович // Український визвольний рух. — Збірник 10: До 100-річчя від дня народження Романа Шухевича. — Львів: Центр досліджень визвольного руху, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2007. — С. 302.

³⁶ Там само.

травні 1943 р., до керівництва Проводом ОУН(б) прийшов Р. Шухевич, а Організація змінила додаток до назви з «революційної» на «самостійників-державників», тобто ОУН(р) стала ОУН(с.-д.).

Про причини й необхідність трансформації старих ідей і прийняття нової програми один з провідних діячів ОУН(б) Л. Шанковський згадував таке: «Виявилось, що багато з цих ідей не сприймаються українськими народними масами на Ц[ентральних] і С[хідних] У[країнських] З[емлях]. Українські народні маси відкидали, наприклад, рішуче провідницьку систему, бо досить вже мали провідницьких систем. Вони відкидали всякі моно партійні системи, заявляючись рішуче за демократичний устрій і за парламентарну систему, в якій могли б себе проявити різні політичні партії. Деякі світоглядно-філософські засади західноукраїнського націоналізму були тим масам просто осоружні, головню все те, що стосувалося до теорії т. зв. волонтаристичного націоналізму з його аморальністю, макеявелізмом, виключністю й жадобою влади ініціативної меншости. Українські народні маси були за етичні принципи в політиці, за високу громадсько-політичну мораль, за толерантність і гуманність. Коли мова була за самостійну Україну, українські народні маси на Ц[ентральних] і С[хідних] У[країнських] З[емлях] не сприймали цієї ідеї абстрактно, але дуже інтересувались її конкретним змістом. Вони бажали знати, яка буде “самостійна Україна”, який її державний і політичний устрій, як у цій самостійній Україні розв’язуватимуться соціальні проблеми, який в ній буде лад... У зустрічі з широкими українськими масами на Ц[ентральних] і С[хідних] У[країнських] З[емлях], в щоденній важкій підпільній діяльності, західноукраїнські націоналісти почали перевіряти те все, що було непридатне у новій дійсності... Таким чином, у новому поборницькому підпіллі творився і зростав новий ідейно-політичний зміст українського націоналізму. Остаточно цей зміст стверджено в постановках III-го Надзвичайного Великого Збору Українських Націоналістів, що відбувся в серпні 1943 року. В цьому зборі брали вже участь численні представники з Ц[ентральних] і С[хідних] У[країнських] З[емель], що мали значний, часто вирішальний голос у його рішеннях»³⁷.

³⁷ Шанковський Л. *Похідні групи ОУН.* — Мюнхен: Український самостійник, 1959. — С. 21–22.

Печатка Української держави,
1941 р.

Саме з цих причин та умов, що кардинально змінилися з часу початку світової війни, у серпні 1943 р. ОУН С. Бандери зібрала свій Третій великий (надзвичайний) збір, який «розглянув минулу боротьбу і розробив плани на майбутнє»³⁸. ОУН(б) бачила майбутню державу Україна без офіційного насадження світоглядних доктрин і догм. У ній мала б бути гарантована свобода друку, слова, думки, переконань, віри і світогляду, а також вільне віросповідання і відправлення релігійних обрядів (вільне визнання і виконання

культів), які не суперечать загальній (громадській) моралі³⁹. Тож щодо політичної програми, Третій великий (надзвичайний) збір ОУН(б) мав розв'язати «три основні питання ідеологічної натури — питання нації, суспільності і держави»⁴⁰. Нація є найвищою органікою людської спільноти й саме тому в основу політичного ладу було покладено національний принцип. Тривким і справедливим може бути той лад, що базується не на доктринерських тезах, а на одвічних законах життя, а отже «система вільних народів і самостійних держав — це одинока і найкраща розв'язка питання порядку в світі». Українська держава в моделі, запропонованій нації ОУН(б) мала бути унітарною, соборною державою, в якій усі громадяни, незалежно від національної приналежності та віросповідання, були б рівними перед законом та мали б рівні права.

У програмових засадах бачення ОУН(б) моделі майбутньої УССД від 1943 р. були відсутні питання конституціоналізму, пар-

³⁸ Bundesarchiv-Militärarchiv (BArch-MA) in Freiburg im Breisgau (Федеральний військовий архів у Фрайбурзі). — Ф. RW 5. — Спр. 464. — Арк. 53. Переклад з перекладу.

³⁹ Там само. — Арк. 55. Переклад з перекладу.

⁴⁰ Постанови III-го Надзвичайного Великого Збору Організації Українських Націоналістів, що відбувся в днях 21—25 серпня 1943 р. — Б. м., 1943. — С. 9.

ламентаризму, виборчої та політичної систем, адміністративної та судової організації влади тощо, проте слід зважувати на буремність часу (коли та за яких умов готувалися прийняті Третім великим надзвичайним збором його постанови) й зауважити на тому, що керівництво ОУН(б) прагло у той конкретний історичний період визначитися й донести до народного загалу своє бачення держави та суспільно-господарчого ладу в ній саме з тих нагальних питань, які найбільше викликали зацікавленість людності й були затребувані на відповіді тогочасними широкими народними масами. Разом з тим, хоча бандерівська ОУН, як єдиний («одинокий») «керівник революційно-визвольної боротьби», жорстоко оберегала своє становище гегемона, тим не менш 1943 р. її провід, вочевидь прагнучи спростувати закиди інших українських партій та організацій у намірах узурпувати не лише керівництво в УПА та у національно-визвольному спротиві, а й встановити диктатуру у майбутній державі, заявив, що «ОУН не бореться за Україну для себе, вона не бореться за владу на Україні ані за форму влади», додаючи, що «про владу і її форму буде рішати сам нарід і його найкращі представники»⁴¹.

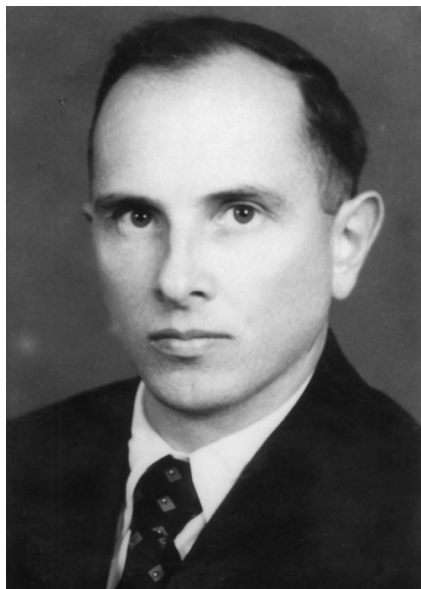
Варто також пам'ятати, що й самі творці програмових постанов усвідомлювали невичерпність та незакінченість проекту від ОУН(б) щодо запропонованої моделі майбутньої Української держави. «Постанови ці — це здобуток нашої політичної теорії і практики останніх двох років. Вони являються конкретним оформленням ідеї майбутньої української держави. Життя і дальша боротьба принесуть нові здобутки, вони дадуть можливість оформити програму ще більш чітко й детально»⁴².

Певні уточнення й доповнення були задекларовані вже за рік, у липні 1944 р., у Відозві ОУН(р) до українського народу у зв'язку зі створенням 10—15 липня 1944 р. Української Головної Визвольної Ради (УГВР)⁴³, що являла собою певного роду еміграційний багатопартійний український національно-визвольний передпарламент, найвпливовіше представництво в якому мала саме бандерівська ОУН. У відозві, зокрема, заявлялося, що ОУН(б)

⁴¹ *Постанови III-го Надзвичайного Великого Збору Організації Українських Націоналістів, що відбувся в днях 21—25 серпня 1943 р. — Б. м., 1943. — С. 12, 22.*

⁴² *Там само. — С. 10—11.*

бореться за Українську державу, в якій був би дійсно «народний демократичний устрій» і справедливий соціальний лад, а також такий політичний лад, котрий забезпечував би владу за народом «шляхом справжніх вільних виборів до усіх державних органів влади від найвищих до нижчих», який гарантував би усі права та свободи людини і громадянина без різниці раси, національності, релігії та політичних переконань⁴⁴. Далі у Відозві проголошувалися

Степан Бандера.

вищенаведені тези, прийняті 21—25 серпня 1943 р. на Третньому надзвичайному великому зборі ОУН й подавався заклик до народу підкорятися справжньому українському парламентові та урядові — УГВР тощо. Ці ж постулати було підтверджено й у Декларації Проводу ОУН (р.-б.), видану в травні 1945 р. у зв'язку із закінченням Другої світової війни.

1946 року провідник Закордонних частин ОУН (ЗЧ ОУН) С. Бандера своєю статтею з назвою «До проблеми політичної консолідації» надав ще більшого поштовху до «демократизації» (принаймні декларативної) позиції Організації щодо її бачен-

⁴³ Восени 1943 р. у середовищі Головного командування УПА виникла ідея створення представницького органу, покликаного здійснювати політичне керівництво визвольною боротьбою в Україні. Після великої підготовчої роботи у першій половині липня 1944 р. неподалік від Самбора на території, захищеній УПА, відбувся установчий великий збір Української Головної Визвольної Ради (УГВР). Головою президії УГВР став К. Осмак, членами президії — І. Вовчук, І. Гриньох, В. Мудрий. Головою Генерального секретаріату (уряду) УГВР став Р. Шухевич, його членами — Р. Волошин, М. Лебедь та ін. Формально УПА було підпорядковано УГВР. Представники ОУН(м) відмовилися увійти до УГВР, оскільки ОУН(б) зберігала фактичний контроль над повстанською армією. На установчому великому зборі УГВР обговорювалося й питання про ставлення до Німеччини, відповідь на яке загалом зводилася до того, що «політично зв'язуватися сьогодні з Німеччиною неможливо».

⁴⁴ ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 372. — Т. 35. — Арк. 208—215.

ня партійно-політичної системи в майбутній Українській державі. Так, зокрема, С. Бандера з цього приводу писав: «У державній організації народу повинна бути політична диференціація і вільний розвиток політичних угруповань та здорова конкуренція між ними. Самі ж державні органи, виконуючи свої функції, повинні стояти на понадпартійних позиціях. У суверенній Українській державі потрібно гарантувати можливість для існування і розвитку політичних угруповань»⁴⁵.

У повосенний час ОУН (революціонерів-бандерівців) переживала період трансформації до нових умов діяльності. Тож цитований вище вислів С. Бандери про «політичну диференціацію і вільний розвиток політичних угруповань та здорову конкуренцію між ними» слід трактувати не однозначно, а з огляду на статус-кво, що склався на той час в самій ОУН, на нові зовнішньо- і внутрішньополітичні обставини та зважаючи доконаний факт процесу «демократизації» концепції ОУН, що відбувся за час його ув'язнення, з чим він не міг не рахуватися.

Усі ж спроби С. Бандери скликати черговий Четвертий великий збір ОУН не мали успіху (в тому числі й через заперечення членів Проводу в Україні). Відтак, С. Бандера та його прихильники почали розвивати теорію так званої подвійної програмовості ОУН, коли одна програма («демократичний націоналізм») мала би бути призначена для сторонніх очей (зовнішнього, показового вжитку) й могла б змінюватися залежно від міжнародної кон'юнктури та пропагандистських потреб, а інша (прихована й повернута до концепції авторитарної націократії 1941 р.) — для вірних і надійних членів ОУН.

Власне, С. Бандеру обурювало те, що демократична засадничість і програмові зміни, як він сам зазначав, «ставиться не як допоміжні, тактичні прийоми для підсилення, чи відтяження головного нашого фронту, — але навпаки, як основну концепцію визвольної революції. Отже це вже не проблеми політичної тактики на окремих відтинках, в роботі серед деяких середовищ, а тільки питання власної, основної програми. Мовляв, нам треба саме такі основні положення прийняти за головні лінії й на них будувати все. Відпо-

⁴⁵ Бандера С. До проблем політичної консолідації / Степан Бандера // Перспективи Української Революції: Збірка творів. — Дрогобич, 1998. — С. 28.

Печатка Президії УГВР.

програмі Організації та в її моделі майбутньої Української держави, на його думку, були «плитким наслідуванням» і бажанням «уподібнитися до зовнішнього світу, до актуальної моди», позаяк «ця демократичність суспільно-політичного устрою у власній державі має часто характер порожніх голослівних декларацій, уподібнень, а не в одному — демагогії»⁴⁷.

У цьому контексті твердження С. Бандери входили у певне протиріччя із думками Р. Шухевича, який на той час в Україні командував УПА й керував національно-визвольною боротьбою. Так, наприклад, у липні 1948 р. Р. Шухевич, як голова Генерального секретаріату УГВР, у своєму інтерв'ю висловився щодо цього питання так: «Гарантією справжньої демократичності майбутнього ладу в українській державі є, в першу чергу, щиро народний характер українського руху, його безприкладна ідейність. Український визвольно-революційний рух зродився з надр українського народу, діє в ім'я інтересів українського народу — це його найвища мета. Далі реальною гарантією демократичності майбутніх форм правління в Україні є саме існування УГВР. УГВР побудована на чисто демократичних принципах та заступає демократичні погляди.

⁴⁶ Бандера С. *Українська національна революція, а не тільки проти режимний резистанс / Степан Бандера // Український Самостійник. — 1950. — 29 січня.*

⁴⁷ Там само. — 19 лютого.

ОУН, що визнає і підтримує УГВР, стоїть також на демократичних позиціях. УГВРаді підпорядковується Українська Повстанча Армія. Одним з найважливіших завдань УГВР, — акцентував Р. Шухевич, — є забезпечити переведення вільних і демократичних виборів до перших Українських Установчих Зборів у вільній Українській Державі. Доки існуватиме УГВР, доки український народ всеціло підтримуватиме УГВР, доти вільна Україна правитиметься демократичним способом. У скликаних УГВРадою перших Установчих Зборах український народ буде мати змогу вільно визначити дальші форми свого внутрідержавного устрою»⁴⁸.

При цьому необхідно згадати й про такий документ, як крайова «Резолюція членів ОУН» з надзвичайного зібрання, що відбулося 20 травня 1949 р., в якій Організація чи не вперше відмовляється від монархічності. Засвідчивши, що хоча ОУН й відіграла найбільшу роль у національно-визвольній боротьбі, «Резолюція» вказувала, що вона (ОУН), тим не менш, не вважає себе за привілейованого чинника політичного процесу та не претендує на право єдиного представника волі української людності, а отже — не прагне встановлення своєї монополії в майбутній незалежній Україні⁴⁹. Тобто бандерівська ОУН(с-д) скасовує власний постулат, що вона є єдиним законним репрезентатором інтересів місцевого українського населення, відмовляється від свого монопольного становища на території України і фактично оголошує про перехід Організації на демократичну програму⁵⁰. У цьому, безумовно, відчувся вплив не лише керівників і учасників похідних груп з підрадянської України та потреби в пропагандивних важелях проти більшовицької диктатури, але й зваження Проводу ОУН(с-д) на державно-політичну «кон'юнктуру» поствоєнної Європи.

«Демократизаційну» позицію Р. Шухевича, в свою чергу, підтвердила в червні 1950 р. Конференція Організації на українських землях, яка в «Уточненнях і доповненнях до програмових поста-

⁴⁸ Шухевич Р. *Демократія і український визвольний рух / Роман Шухевич // Сучасна Україна. — 1951.*

⁴⁹ ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 4. — Арк. 142—153.

⁵⁰ Про уточнення і доповнення до програмових постанов Третього Надзвичайного Великого Збору ОУН (червень, 1950) // ОУН у світлі постанов Великих Зборів, Конференції та інших документів з боротьби 1929—1955: Збірка документів. — Б. м., 1955. — С. 142—153.

Роман Шухевич.

нов Третього Надзвичайного Великого Збору ОУН» задекларувала, що «дух Програмових постанов [Третього надзвичайного великого збору 1943 р.] виразно показував, що ОУН бореться за демократичний лад в майбутній Українській Соборній Державі, а цілий ряд пунктів Програмових постанов, зокрема пункт 10, визначували конкретні засади майбутнього демократичного ладу»⁵¹. Так термін «новий лад» від 1943 р. замінив собою «націократію». Більше того, у матеріалах конференції ОУН(с-д) від 1950 р., що мали назву «Уточнення і доповнення до програмових постанов Третього Надзвичайного Великого Збору ОУН», майбутній со-

ціально-політичний устрій державної України вже визначався не як «новий лад», а як «демократичний лад», який, на протипагу твердженням ОУН ще дворічної давнини, гарантуватиме «свободу політичних і громадських організацій»⁵².

Утім, не варто сприймати вищевказані декларування демократизації державницької моделі ОУН беззастережно й у прямому розумінні. Під тиском суспільно-політичної думки в Україні щодо монопартійності й націократичної диктатури (коли ОУН в Краї та УПА вели збройну й ідеологічну боротьбу з радянським військово-окупаційним режимом) та з факту вимушеного перебування в еміграції майже усього політичного проводу Організації (що був оформлений у Закордонні частини ОУН — ЗЧ ОУН), в країнах Європи, де перемогу здобули демократичні держави-альянти,

⁵¹ *ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929—1955: Збірка документів.* — Б. м., 1955. — С. 123.

⁵² *Про уточнення і доповнення до програмових постанов Третього Надзвичайного Великого Збору ОУН (червень 1950 р.).* — С. 99—112.

ОУН(с-д) вже не могла демонстративно позбутися програмових «демократичних» декларацій та настанов. Тим не менш члени Організації вважали, що надання свободи утворення та діяльності політичних партій не мусить означати їхньої появи у великій кількості, що свідчить про «нездорове» суспільно-політичне становище у державі й призводить до державної руїни через партійну боротьбу та постійну зміну урядів. Тож, як зазначалося у документі з назвою «До питань стратегії і тактики української революції», діяльність політичних партій мусила б мати певні межі, які обумовлювалися б «національними інтересами»⁵³.

Відтак, попри певні демократичні процедури ведення партійного життя і засад формування представницьких органів, забезпечення прав і свобод громадян, бандерівська ОУН все ж таки заперечувала європейську демократію. В ОУН кінця 1940-х—1960-х рр., вважалося, що саме держава має право (і повинна) втручатися у політичне життя суспільства, виправляючи і стримуючи його стихійний розвій, коригуючи зміст та спрямовуючи його в належному напрямкові, що й можна визначити як новосформовану концепцію державної моделі «демократичного націоналізму», яка прийшла на зміну «націократії».

Коли ж у 60-х рр. ХХ ст. зродився дисидентський рух, то Організація мала надію на новий революційно-визвольний зрив у СРСР загалом й в УРСР зокрема. У цей революційний період здобуття і початкового закріплення Української держави з ініціативи та в оперті на політичне керівництво зриву та його збройні сили було б створено Українське Революційно-Державне Правління (УДП) та Територіальні управління — свого роду тимчасовий воєнно-політичний уряд, якому належала би вся повнота влади «до закінчення визвольної війни проти Росії і проти всіх інших можливих агресорів України»⁵⁴.

Передбачалося, що УДП видасть розпорядження, у якому узаконить попередні («доосновні») зміни тогочасного окупаційного державно-політичного, соціально-економічного та культурно-церковного ладу. Зміни ці впроваджуватимуться в життя безпосередньо з хвилини перебрання влади, твореної знизу на місцях. Територіальні

⁵³ ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 7. — Арк. 26.

⁵⁴ Четвертий Великий Збір Організації Українських Націоналістів (ОУН). — Перший том. Постанови. — Б. м.: Видання Організації Українських Націоналістів (ОУН), 1969. — С. 133.

управління, в свою чергу, створюватимуться з обраних чи покликаних громадян-патріотів та з перевірених у революційно-підпільній і збройній боротьбі членів революційно-визвольної організації й гарантуватимуть знищення російської (радянської) системи влади через встановлення українського ладу і порядку на звільнених теренах. Головне командування революційно-збройних сил буде призначене УДП або ж створене в перебігу революційної боротьби і затверджене УДП. УДП також мало б докласти усіх можливих зусиль, аби революційний зрив не був локалізований на Україні, а охопив решту поневолених народів. Крім того, УДП мусило б передбачати різного роду ворожі диверсії й у зародку придушувати створення будь-яких російських антирежимних формацій, що своєю метою ставили б збереження російської імперії навіть в іншому вигляді.

Тим часом Територіальні Управління зосередили б свою увагу на всебічному зміцненні антиросійського, протиокупаційного фронту та можливих чужоземних інтервенцій, на забезпеченні фронтових потреб і усього необхідного для населення сіл і міст. Підпорядковуючись УДП, Територіальні Управління мали також сконцентруватися й на своєму основному завданні — повносяжному перебранні влади на звільнених теренах й негайного запровадження «програми-змісту державності» в усіх ділянках життя, але перш за все — заходам, що зміцнювали б протиросійський збройно-визвольний фронт. Вони також розпоряджалися б усім громадським майном, окрім того, яке мало б бути розподілене поміж громадянами у приватну власність.

УДП, зі свого боку, мало залучати до державно-творчої співпраці усіх мешканців України, без різниці національності, які визнали б українську владу, долучилися б до боротьби за державність і до державного будівництва відповідно до принципів, проголошених Українським Державним Правлінням. Лояльним до антиокупаційної революційно-визвольної боротьби національним меншинам України УДП гарантувало би рівні права з українцями. Натомість до тих жителів України, без різниці національності, які противилися б її державній незалежності, мали б бути застосовані «суворі революційні закони»⁵⁵.

⁵⁵ Четвертий Великий Збір Організації Українських Націоналістів (ОУН). — Перший том. Постанови. — Б. м.: Видання Організації Українських Націоналістів (ОУН), 1969. — С. 133—135.

Новий правопорядок видання законів і декретів, до часу поки національна Конституанта України не виробить нові кодекси українського правосуддя, встановлюватиме УДПравління. Допоки УДП не видасть нових законів, місцеві українські суди, обрані чи покликані, виконуватимуть судівництво відповідно до наявних на той час революційних законів. При цьому, за умови активного і позитивного ставлення до революційно-збройної визвольної боротьби України, буде гарантовано свободу слова, преси, культурної творчості, зібрань та асоціацій. УДП покликане буде гарантувати правопорядок, свободу громадян, особисту безпеку і недоторканість майна в рамках законів воєнного стану. Усіляка ж діяльність, що може розкладати націю у її боротьбі за незалежність, буде суворо заборонена і карана згідно з революційними законами⁵⁶.

Скасуванню підлягав і радянський державно- і господарсько-адміністративний поділ України на всіх рівнях. Новий адміністративний поділ мало встановити УДП. До складу України мали бути включені всі її етнографічні території, які на той час перебували як у межах, так і поза межами УРСР, з огляду на інтереси території і цілісності нації⁵⁷. Цим ОУН підтвердила своє ж твердження про те, що визнає етнографічний принцип побудови держав і тому відкидає будь-які претензії на етнографічні українські землі⁵⁸.

Українське Державне Правління, як речник суверенітету нації, мало увійти (в тому числі й за допомоги української еміграції) у дипломатичні взаємини з державами, що визнають незалежність України, і повинне буде встановити з ними всебічні вільні взаємини. УДП також буде готове визнати й надати підтримку революційно-державним правлінням народів, які повстануть проти Росії⁵⁹.

Вільні вибори до Національної Конституанти мали би відбутися після вигнання з України усіх окупантів, закріплення української влади і ліквідації внутрішньої російської та іншої анти-

⁵⁶ Четвертий Великий Збір Організації Українських Націоналістів (ОУН). — Перший том. Постанови. — Б. м.: Видання Організації Українських Націоналістів (ОУН), 1969. — С. 136—137.

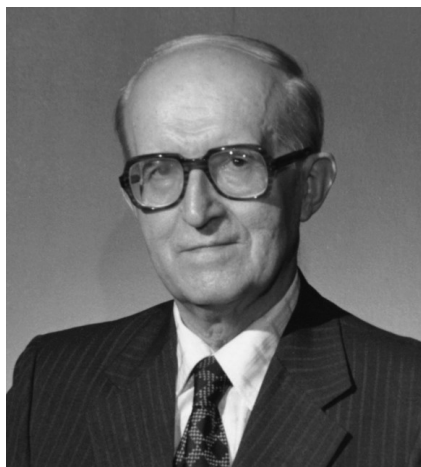
⁵⁷ Там само. — С. 142—143.

⁵⁸ Там само. — С. 133.

⁵⁹ Там само. — С. 143.

державної диверсії. Обрана Національна Конституанта повинна була виробити Конституцію держави, яка мала би бути передана на всенародне голосування (тобто затверджена всеукраїнським плебісцитом-референдумом). Після цього УДПравління передасть свою владу Правлінню, яке буде створене на основі Конституції Української держави.

Зі свого боку ОУН обіцяла за будь-яких обставин захищати свою державно-політичну концепцію ладу в Українській державі як у перехідний період, так і під час виборів до Національної Конституанти та при всенародному голосуванні⁶⁰.

Ярослав Стецько.

Джерелом влади мав бути народ-суверен. Державно-політичний народоправний лад побудований на авторитеті влади, що походить з прямого представництва народу, забезпечуючи його участь в керуванні державою.

Основний Закон (Конституція), який би схвалила Національна Конституанта України, мав нормувати державне, політичне, суспільне, соціальне та економічне життя держави й творити основи правопорядку. Передбачався також і класичний триподіл влади на законодавчу, виконавчу і судову. Місцеві органи влади (сільські, міські, обласні або крайові) будувалися б на основі самоврядування з метою створення передумов для вияву державно-творчої ініціативи громадян. Державна адміністрація формувалася б на основі професійної кваліфікації, а не за принципом політично-партійної приналежності.

Найвищим органом законодавчої влади мав стати парламент, який складався би з двох палат. Представники до першої Палати

⁶⁰ Четвертий Великий Збір Організації Українських Націоналістів (ОУН). — Перший том. Постанови. — Б. м.: Видання Організації Українських Націоналістів (ОУН), 1969. — С. 133.

обиралися б безпосереднім, прямим і таємним голосуванням усіх громадян держави. До другої Палати мали входити заслужені державно-політичні і військові діячі, представники Церков, культурних і наукових установ, профспілкових організацій і виробничих верств. Я. Стецько (псевдо — Є. Орловський) вважав тоді, до речі, що до другої Палати парламенту мали б входити посмертно усі колишні прем'єри, головнокомандувачі, голови великих політичних організацій, колишні їх голови, голови міст та парламенту, аби зберегти їхній досвід і континуїтет. «Єдино маса не може завжди рішати, хто є державно-політично необхідний, — апелював він. — Це власне є наслідок фальшивої теорії Руссо. Це мусить бути скореговане»⁶¹.

Голову держави передбачалося обирати загальним прямим голосуванням. Він мав бути найвищим представником влади в державі з правом відклику народом у випадках, передбачених Основним Законом, і Головнокомандувачем Збройних Сил, а також призначати членів Найвищого Суду⁶². Додам до цього, що титулування голови держави не було визначено, але, скажімо, один зі співавторів цієї концепції державної моделі Я. Стецько (Є. Орловський) вважав, що потрібно було б відновлювати козацькі традиції, але у змодернізованій формі⁶³ (тож у трактуванні вже відчувався вплив націонал-консерватизму).

Виконавчу владу мав би здійснювати Голова уряду й Рада міністрів. Голову уряду призначатиме Голова держави. Голова уряду мав формувати Раду міністрів і пропонувати його на затвердження першій Палаті Парламенту. Уряд був би відповідальним перед Парламентом і Головою держави. Раду міністрів творила б та організовувала політична сила, що здобула на виборах більшість, яку вимагатиме Основний Закон і виборче право. Представники політичних сил, які опинилися б у меншості, мали виконувати роль опозиції. Органи самоуправління повинні були творитися шляхом

⁶¹ Орловський Є. Листи до однодумців про українське правосуддя // Четвертий Великий Збір Організації Українських Націоналістів (ОУН). — Другий том. Доповіді й статті. — Б. м.: Видання Організації Українських Націоналістів (ОУН), 1972. — С. 74.

⁶² Четвертий Великий Збір Організації Українських Націоналістів (ОУН). — Перший том. — С. 145.

⁶³ Орловський Є. Вказана праця. — С. 74.

прямих виборів і складала б сільські, міські та обласні (або крайові) ради та їхні виконавчі органи.

Правосуддя в майбутній Українській державі (за версією ОУН-р) повинно здійснюватися згідно із духом традиційної української правосвисті, відповідно до української правосвідомості та Основного Закону. Суд і Прокуратура мали стояти на сторожі правопорядку в державі. Правосуддя здійснювалося б Найвищим Судом, сформованим Головою держави. Суди мали бути незалежним і підлягати виключно законам. Інтерпретація Основного Закону належала би до Найвищого Конституційного суду. Головного прокурора мав призначати державний уряд.

Модель майбутньої Української держави, розроблена ідеологами й провідниками ОУН(б) і прийнята на її Четвертому великому зборі 1968 р., стала базовою для державницького бачення та ідеологічних засад Організації на довгих майже чверть століття, аж до часів початку розвалу СРСР та відновлення Україною своєї незалежності⁶⁴, а «запорукою миру і справедливості у світі є організація світу на принципі національних держав»⁶⁵. Відтак, природним було й те, що українські націоналісти визнавали (і визнають дотепер) Українську національну державу за єдину форму організації нації, яка забезпечує найкращі умови для всебічного розвитку її духовних і фізичних сил, яка гарантує нації суверенну владу, котра впливає з найглибших почуттів і прагнень народу, що хоче бути господарем на власній землі та творити на ній свою владу.

Цілком очевидно, що ця державна модель була сконструйована тоді у своїй фундаментальній (основоположній) формі, а натомість термінологія, певні деталі та окремі нюанси мали би ще обговорюватися й очікували своєї конкретизації (вочевидь, з огляду на практичні уроки й фактичну дійсність під час та в процесі безпосереднього втілення її в життя вже безпосередньо в Україні).

⁶⁴ Усі подальші теоретико-ідеологічні постанови та засади ОУН(б) чи її провідництва були безпосередньо базовані на відповідних Постановою Четвертого великого збору, як і, зокрема, робота й рішення П'ятого (осінь 1974 р. [П'ятий Великий Збір Організації Українських Націоналістів (ОУН). Матеріали й постанови. — Б. м.: Видання Організації Українських Націоналістів (ОУН), 1975. — С. VI—VII, 149]) та VI-го (осінь 1981 р. [Маніфест Організації Українських Націоналістів. — Лондон, 1981. — С. 15]) Великих зборів ОУН.

⁶⁵ Четвертий Великий Збір Організації Українських Націоналістів (ОУН). — Перший том. — С. 107, 109.